

УДК 378:37.02

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК МЕТОД РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТРУКТИВІСТСЬКОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Кушнір С.П., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті розкрито питання формувального (формативного) оцінювання як методу забезпечення зворотного зв'язку від студентів у процесі навчання на засадах конструктивізму. Зворотний зв'язок займає центральне місце в системі освіти і професійної підготовки, тому що служить засобом обміну думок, розуміння очікувань інструктора (викладача) студентом і специфіки засвоєння студентом навчального контенту. Визначено сутність, види, особливості зворотного зв'язку в сучасних дослідженнях. Виділено характеристики й критерії ефективної практики зворотного зв'язку, способи його активізації та можливі труднощі.

Ключові слова: *формативне оцінювання, зворотний зв'язок, вища освіта, студент, зміст навчання, метод.*

В статье раскрыты вопросы формативного оценивания как метода обеспечения обратной связи от студентов в процессе обучения на основе конструктивизма. Обратная связь занимает центральное место в системе образования и профессиональной подготовки, так как служит средством обмена мнениями, понимания ожиданий инструктора (преподавателя) студентом и специфики усвоения студентом учебного контента. Определены сущность, виды, особенности обратной связи в современных исследованиях. Выделены характеристики и критерии эффективной практики обратной связи, способы ее активизации и возможные трудности.

Ключевые слова: *формативное оценивание, обратная связь, высшее образование, студент, содержание обучения, метод.*

Kushnir S.P. FEEDBACK FROM STUDENTS AS AN IMPLEMENTATION OF THE CONSTRUCTIVIST APPROACH TO LEARNING ACTIVITIES METHOD'S

The article covers the issue of formative assessment as a method of providing feedback from students in the learning process based on constructivism. Feedback occupies a Central place in the system of education and training, as it provides a means of exchange, understanding of the expectations the instructor (teacher) by the student and the specific learning student learning content. Identified the nature, types, characteristics of feedback from students in the current research. Disclosed features and criteria of effective practice, feedback, ways of activation and possible difficulties.

Key words: *formative assessment, feedback, higher education, student, learning content, method.*

Постановка проблеми. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» пріоритетним напрямом реформування національної системи освіти зазначено оновлення її цілей і змісту на основі компетентнісного підходу, особистої орієнтації, врахування світової практики, переходу від знанневої до конструктивістської парадигми освіти.

Виші повинні враховувати динамічні зміни, пов'язані з новими підходами до якості навчального досвіду й хвилею технічних інновацій, визнаючи неспроможність утримання практики минулого, яка сьогодні є несумісною з попитом суспільства, ринку праці, потребами сучасного студента, який виріс з інтерактивними технологіями й очікує на відповідний захоплюючий, сучасний рівень освіти. На думку представників педагогічного конструктивізму, глибокий та осмислений досвід найкраще підтримується практич-

ною активністю студентів у процесі навчання [14, с. 10; 23].

Ступінь розробленості проблеми. Аналіз наукових і практичних досліджень із проблеми оцінювання результатів навчання в контексті компетентнісного підходу, вимірювання результатів освіти показав, що це питання розроблювалося здебільшого іноземними педагогами та психологами, представниками педагогічного конструктивізму, серед яких – M. Cocea, A. W. Chickering, Z. F. Gamson, B. G. Davis, J. Biggs, C. Tang, B.I. Звонников. Сучасне розуміння процесу навчання на основі конструктивістського підходу розкриває нові можливості оцінювання студентів; зокрема, значна увага приділяється зворотному зв'язку, який виступає одним з ефективних методів навчальної діяльності, допомагаючи виявити помилки в розумінні студентів і виправити їх [10; 11; 13; 23; 24]. Такий вид оцінки не

впливає на результат у кінці курсу і тому не викликає страху або тривоги в студентів.

Незважаючи на вагомий здобуток західних досліджень, на теренах українського освітнього простору проблема формування оцінювання лише почала досліджуватися (С.А. Волошинов, І.В. Сокол, С.М. Тригуб, Є.С.Сафрін).

Метою статті є розкриття теоретичних і практичних підходів до формування (формативного) оцінювання як методу забезпечення зворотного зв'язку зі студентами в процесі навчання на засадах конструктивізму.

Виклад основного матеріалу. Оцінка відіграє важливу роль в освітньому процесі. У міжнародній практиці існують дві основні форми оцінки – формувальна (формативна) (formative assessment) й підсумкова (сумативна). Формативне оцінювання – це оцінювання, спрямоване на підвищення ефективності, [та] яке частіше за все проводиться на етапі реалізації проектів або програм [19, с. 21]. Викладачі та студенти повинні знати, яким чином проходить навчання, і мати можливість коригувати процес [16]. Формативні оцінювання також можуть проводитися з інших причин – таких, як, наприклад, відповідність вимогам, законодавству, або в рамках більш масштабної оціночної ініціативи. Формативне оцінювання іноді називають оцінюванням процесу, тому що воно стосується, передусім, конкретних дій. Друга форма використовуються для оцінки результату навчання і виставлення балів у кінці курсу або програми. Сумативне оцінювання – це, навпаки, дослідження, що проводиться наприкінці заходу (або його етапу) для визначення того, якою мірою було досягнуто запланованих результатів. Сумативне оцінювання має надавати інформацію щодо вартості програми [19, с. 22]

Різниця між формативним та сумативним оцінюванням полягає в тому, що формативне оцінювання фокусується на реалізації та вдосконаленні проекту, програми, політики, в той час як сумативне оцінювання фокусується на результатах. Воно дозволяє приймати рішення щодо продовження, відтворення, розширення масштабу або завершення певного проекту, програми, політики [4, с. 10].

Отже, формативна форма оцінювання необхідна для підтримки зворотного зв'язку зі студентами у ході навчання.

Зворотній зв'язок займає центральне місце в системі освіти і професійної підготовки, тому що він служить засобом для обміну думок, розуміння очікувань інструктора (викладача) студентом й специфіки

засвоєння студентом навчального контенту [12]. Освітній процес у більшості сучасних західних вишів (дослідження Johns Hopkins University) побудований на тезі «Якісна практика навчання надає швидкий зворотний зв'язок». На початку свого навчання, опанування нової дисципліни, студенти потребують допомоги в оцінці наявних знань і компетенції. Надалі, при різних формах організації навчального процесу (змішане навчання, он-лайн курси, офф-лайн навчання), студенти потребують зворотного зв'язку про результати своєї діяльності, щоб відобразити те, що вони вже знають, у чому потребують допомоги [11].

Як зазначають С.А. Волошинов, І.В. Сокол, С.М. Тригуб, серед видів формативного оцінювання виокремлюють: тестування знань або умінь; усні презентації; звіти з лабораторних або практичних робіт; аналіз текстів чи даних; оволодіння навичками і вміннями при спостереженні, наприклад, за роботою на робочому місці, в лабораторії; звіти про стажування на робочому місці або щоденники практики; зразки професійних робіт (портфоліо); письмові есе або звіти. Основними характеристиками формативного оцінювання є: виявлення викладачами та студентами результатів навчання і критеріїв їх досягнення; ефективне і своєчасне забезпечення чіткого та вичерпного зворотного зв'язку; активна участь студентів у своєму власному навчанні; дружня комунікація між викладачем і студентом; відгук викладача на потреби студентів [1, с. 110–111].

Є.С. Сафрін виділяє такі аспекти формативного оцінювання: сприяння високим досягненням і рівності (можливість використання оцінних технологій, які визнають відмінності (індивідуальні, культурні, мовні тощо) між студентами); формування навичок навчання протягом життя [3, с. 178].

М. D. Anderson вказує на залежність мотивації до власного прогресу в навчанні від якості моніторингу курсу й зворотного зв'язку від студентів [5, с. 46].

Позитивний зворотний зв'язок надає студентам уявлення про їх компетентності та майстерність побудування змісту курсу. J. M. Reeve підкреслює важливість своєчасності, надійності, відповідності зворотного зв'язку [22]. Він забезпечує відчуття підтримки і суспільного визнання, надаючи звіт про цю підтримку. Зворотній зв'язок у вигляді зароблених балів є показником того, наскільки досягнення студента вимірюються з точністю до встановленого рівня продуктивності.

Вивчивши сотні досліджень, пов'язаних із навчальними досягненнями, J. Hattie, H.

Timperley запропонували модель зворотного зв'язку, яка передбачала чотири рівні або типи, включаючи завдання або продукт, пов'язані зі зворотним зв'язком: зворотний зв'язок, спрямований на правильність виконання студентської роботи; спрямований на процес уточнення інформації про те, що студенти потребують для прогресу в навчанні; пов'язаний із саморегулюванням; особистий зворотний зв'язок, спрямований на студента у вигляді позитивного підкріплення [15].

На думку P. R. Pintrich, D. H. Schunk, якщо ви намагаєтеся заохочувати студентів схваленням, воно повинно бути простим і прямим, недвозначним, спрямованим у бік позитивного прогресу у навчанні й результатах [21]. У центрі уваги цієї похвали і зворотного зв'язку повинні бути галузі, які учні можуть контролювати, наприклад, їх зусилля і використання стратегії, а не щось більш статичне і важко змінюване, як інтелект [20].

Неефективна похвала, навпаки, характеризується випадковістю та безсистемністю. Серед інших ознак неефективного схвалення – його одноманітність, беземоційність, інформаційна обмеженість, відсутність урахування зусиль, успішності роботи, нагорода самого факту того, що студент брав участь у діяльності або заході [9].

Curtis J. Bonk, Elaine Khoo виокремлюють наступні форми прояву зворотного зв'язку: on-line запитання і списки самодіагностики; студентські самооцінки і саморефлексія власного прогресу і продуктивності; коментарі та зауваження в дискусійних форумах; оголошення за допомогою СМС та електронної пошти про останні студентські виступи; документи з коментарями викладача на Dropbox; он-лайн вікторини та тести; бали за завдання з розгорнутим поясненням помилкових відповідей, а також інформацією як вирішити подібну проблему; метод «критичний друг (конструктивний друг, e-mail друзі, веб-друзі, ePals), що передбачає зворотний зв'язок, нагадування, поради та підбадьорення протягом курсу від критичних друзів і веб-приятелів; попередні опитування і голосування безпосередньо в CMS або LMS, у SurveyMonkey, Zoomerang і SurveyShare з метою подальшого удосконалення навчального контенту курсу, внесення змін; он-лайн анонімний ящик для пропозицій студентів; метод «Minute and Muddiest Point Papers», який полягає в кількоххвилинному рефлексивному написанні листа студентами про те, що вони дізналися з лекцій, або що не вдалося опанувати; коментарі та анотації; Screencasted підтримка з метою надання експертних рекомендацій і визначення точних термінів

підтримки; вбудовані в он-лайн курси огляди та системи теоретичних та практичних тестів із метою самодіагностики понятійного апарату дисципліни, наявних знань студентів, практичних навичок; асинхронний експертний зворотний зв'язок і наставництво від практиків; синхронна активність і мобільний менторинг [9, с. 69–89].

Згідно з D. Nicol, D. Macfarlane-Dick є сім характеристик ефективною практики зворотного зв'язку:

1) він допомагає визначити, що покращує продуктивність (цілі, критерії, очікувані стандарти);

2) сприяє розвитку самооцінки (відображення) в процесі навчання.

3) забезпечує високоякісну інформацію студентам про їх навчання;

4) закликає педагогів і однолітків до діалогу за змістом навчання;

5) викликає позитивні мотиваційні переконання і почуття власної гідності;

6) надає можливість ліквідувати розрив між поточною і бажаною продуктивністю;

7) надає інформацію для педагогів, яка може бути використана, щоб допомогти сформуванню навчального контенту [18].

J. McTighe, K. O'Connor визначають, що зворотний зв'язок повинен відповідати чотирьом критеріям: своєчасність, конкретність, зрозумілість для отримувача; формувальність, щоб сприяти саморегулюванню з боку студента [16].

Можна стверджувати, що своєчасний, детальний, відповідний потребам студентів зворотний зв'язок є найбільш ефективним у формуванні мотивації, поведінки і розумових конструкцій [6].

Dr. Naomi Winstone, піднімаючи питання конструктивності й ефективності зворотного зв'язку, експериментально доводить факт залежності його якості від підтримки студентів у напрямку активного отримання цього зв'язку [28].

M. Stenger узагальнила поради, спрямовані на допомогу студентам в активному опануванні специфікою зворотного зв'язку:

– розуміння бар'єрів взаємодії під час зворотного зв'язку (нерозуміння студентами суті й мети зворотного зв'язку, стратегій та інструментарію його реалізації, хибне відчуття загрози для самооцінки студента);

– допомога студентам у розвитку навичок використання зворотного зв'язку (розвиток здатності до адекватного самооцінювання, вміння встановлювати для себе цілі й відстежувати свій прогрес, уміння взаємодіяти з іншими; розуміння стандартів і критеріїв оцінки якісної роботи, важливості самовдосконалення в певній галузі знань);

– надання студентам можливостей для реалізації зворотного зв'язку (уміння розподіляти навчальний час);

– допомога студентам в усвідомленні можливості досягнення покращення власних результатів [25].

Е. Деці визначив три ситуації, в яких зворотний зв'язок може бути контрпродуктивним:

– коли учні відчувають занадто суворий контроль;

– коли учні інтерпретують зворотний зв'язок як спробу їх контролювати;

– коли учні відчувають незручне почуття конкуренції.

Щоб уникнути таких ситуацій, Е. Деці пропонує пояснювати студентам мету будь-якого моніторингу й забезпечувати розуміння, що зворотний зв'язок допоможе конкурувати з їх власними особистими рекордами, а не один з одним [26].

Висновки. Підводячи підсумок, можна визначити, що проблема надання зворотного зв'язку є достатньо актуальною в сучасних західних дослідженнях, які ґрунтуються на компетентнісному підході в рамках педагогіки конструктивізму й недостатньо представленою в роботах вітчизняних науковців. Формативне оцінювання як форма зворотного зв'язку є досить важливим елементом у забезпеченні якості реалізації сучасних навчальних курсів, врахуванні нових освітніх стратегій та технічних інновацій.

Подальше дослідження даного питання можливе в напрямку експериментальної перевірки ефективності впровадження формативного оцінювання в педагогічний процес українських вишів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошинов С.А. Оцінка результатів навчання студентів / С.А. Волошинов, І.В. Сокол, С.М. Тригуб // Науковий вісник Херсонської державної морської академії. – Херсон, 2015. – № 1(12). – С. 108–115. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.kma.ks.ua/ua/images/science/publications/2015/1_12/15.pdf.
2. Звонников В.И. Оценка качества результатов обучения при аттестации (компетентностный подход) / В.И. Звонников, М.Б. Чешшкова. – Изд. 2-е, перераб. доп. – М. : Логос, 2012. – 280 с.
3. Сафрін Є.С. Контроль навчальних досягнень майбутніх учителів технологій в умовах модульно-рейтингової системи навчання / Є.С. Сафрін // Міжвузівський збірник «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». – Луцьк, 2011. – Випуск № 4. – С. 178–181. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://ki.lutsk-ntu.com.ua/node/115/section/32>.
4. Шлях до результатів: планування та проведення ефективних оцінювань розвитку / Л. Дж. Морра Імас, Р.

К. Піст. – К. : МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2015. – 580 с.

5. Anderson, M. D. Individual characteristics and Web-based courses / M. D. Anderson // Learning and teaching on the World Wide Web [C. R. Wolfe (Ed.)]. – San Diego : Academic Press, 2001. – Pp. 45–72.

6. Anderson, T. “Teaching in an Online Learning Context.” T. Anderson, F. Elloumi // Theory and Practice of Online Learning. [Електронний ресурс]. – Athabasca University, 2008. – Режим доступу до ресурсу : http://cde.athabasca.ca/online_book/pdf/TPOL_chp11.pdf

7. Biggs J. What the Student Does / John Biggs, Catherine Tang. – Buckingham : Open University Press, 2007. – 3-rd edition. – 336 p.

8. Bonk Curtis J. Adding Some TEC-VARIETY 100+ Activities for Motivating and Retaining Learners Online / Curtis J. Bonk, Elaine Khoo. – Bloomington, Indiana, USA, 2014. – 368 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://tec-variety.com>.

9. Brophy, J. Motivating students to learn / J. Brophy. – New York : Routledge, 2010. – 3-rd ed. – 360 p.

10. Chickering, A. W. Seven principles for good practice in under-graduate education / Arthur W. Chickering, Zelda F. Gamson // AAHE Bulletin, 1987. – № 39(7), – pp. 3–7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : Retrieved from <http://teaching.uncc.edu/sites/teaching.uncc.edu/files/media/files/file/InstructionalMethods/SevenPrinciples.pdf>.

11. Chickering A.W. Applying the Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education / Arthur W. Chickering, Zelda F. Gamson // New Directions for Teaching and Learning. – San Francisco : Jossey-Bass Inc. – Fall 1991.– Number 47. – Pp. 13–25.

12. Cocea M. Assessment of motivation in online learning environments (Unpublished master's thesis) / M. Cocea // Adaptive Hypermedia and Adaptive Web-Based Systems [Wade V.P., Ashman H., Smyth B. (eds)]. – Springer, Berlin, Heidelberg, 2006. – Lecture Notes in Computer Science. – Vol. 4018. – Pp. 414–418. Режим доступу до ресурсу : https://link.springer.com/chapter/10.1007/11768012_61.

13. Davis B.G. “Cooperative Learning: Students Working in Small Groups” in Speaking of Teaching [Електронний ресурс] / Barbara Gross Davis. – Stanford University Newsletter on Teaching, 1999. – Vol. 10. – no. 2. – Pp. 1–4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : Retrieved on March 10, 2010 from <http://ctl.stanford.edu/Newsletter/cooperative.pdf>.

14. Garrison D. R. Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines / D. R. Garrison, N. D. Vaughan. – San Francisco : Jossey-Bass, 2008. – 272 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://play.google.com/books/reader?printsec=frontcover&output=reader&id=UhYnZbYhDI0C&pg=GBS.PT6>.

15. Hattie, J. The power of feedback / J. Hattie, N. Timperley // Review of Educational Research. – 2000. – № 77(1). – Pp. 81–102.

16. McTighe, J. Seven practices for effective learning / J. McTighe, K. O'Connor // Educational Leadership, Association for Supervision and Curriculum Development. – 2005. – № 63. – Pp. 10–17.

17. Motivating project-based learning: Sustaining the doing, supporting the learning / P. C. Blumenfeld, E. Soloway, R. W. Marx, J. S. Krajcik, M. Guzdial,

- sar. A. Palinc // *Educational Psychologist*. – 1991. – № 26(3–4). – Pp. 369–398.
18. Nicol, D. Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice / D. Nicol, D. Macfarlane-Dick // *Studies in Higher Education*. – Routledge, 2006. – № 31. – Pp. 199–218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.psy.gla.ac.uk/~steve/rap/docs/nicol.feedback.pdf>.
19. OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development). Glossary of Key Terms in Evaluation and Results-Based Management. – Development Assistance Committee, Paris, 2002. – Pp. 21–22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.oecd.org/dataoecd/30/62/36596604.pdf>.
20. Pink, D. H. Drive: The surprising truth about what motivates us / D. H. Pink. – New York : Riverhead Books, 2009 – 256 p.
21. Pintrich, P. R. Motivation in education: Theory, research, and applications / P. R. Pintrich, D. H. Schunk. – Englewood Cliffs, NJ : Merrill, 1996. – 448 p.
22. Reeve, J. M. Motivating others: Nurturing inner motivational resources / J. M. Reeve. – Needham Heights, MA : Allyn & Bacon, 1996. – 256 p.
23. Slavin, R. E. Experimental evaluations of elementary science programs: A best-evidence synthesis / R. E. Slavin, C. Lake, P. Hanley, A. Thurston // *Journal of Research in Science Teaching*. – 2014. – № 51(7). – Pp. 870–901.
24. Slavin, R. E. What works? Issues in synthesizing educational program evaluations / R. E. Slavin // *Educational Researcher*. – 2008. – Vol. 37. – No. 1. – Pp. 5–14.
25. Stenger M. 5 Research-Based Tips for Providing Students with Meaningful Feedback [Електронний ресурс] / M. Stenger. – AUGUST 6, 2014. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.edutopia.org/blog/tips-providing-students-meaningful-feedback-marianne-stenger>.
26. Stenger M. Maximizing Your Feedback's Impact [Електронний ресурс] / M. Stenger. – March 14, 2017. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.edutopia.org/article/maximizing-your-feedbacks-impact-marianne-stenger>.
27. Student success in college: Creating conditions that matter / Kuh, G.D., Kinzie, J., Schuh, J.H., Whitt, E.J., and Associates. – San Francisco : Jossey-Bass, 2005 – 396 p. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.sc.edu/fye/resources/assessment/essays/Kuh-1.19.06.html>.
28. Winstone N. E. Supporting Learners' Agentic Engagement With Feedback: A Systematic Review and a Taxonomy of Recipience Processes [Електронний ресурс] / N. E. Winstone, R. A. Nash, M. Parker, J. Rowntree // *Educational Psychologist*. – 2017. – Volume 52. – Issue 1. – pp. 17-37 // Режим доступу до ресурсу : Published online: 08 Sep 2016 : <http://dx.doi.org/10.1080/00461520.2016.1207538> <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00461520.2016.1207538>.